

УДК 930.85(477)"19"

Леся Рева,
кандидат філологічних наук,
член-кореспондент Академії наук вищої освіти України,
член Національної спілки краєзнавців України

Культурологічний аспект державотворення 1920-х років і завдання сьогодення

У статті розглянуто аспекти культурної революції після подій Першої світової війни. Сплеск видавничої діяльності та розквіт української літератури не змогли протидіяти зухвалім діям ворожих сил опісля доби Гетьманату. Внаслідок підривної діяльності комуністичних та інших шкідливих елементів Україна втратила державність на майже століття. Бурхливий 1918 рік, який породив чимало позитивних зрушень у культурно-просвітницьких процесах України, не став тим історичним поворотом, що сприяв би народженню нової Української держави, а натомість спричинив до жахливих наслідків та винищення української еліти. Аналізуючи події початку ХХ ст., автор прагне упередити від повторення помилок, оскільки тодішня ситуація нагадує перебіг подій сьогодення.

Ключові слова: Гетьманат, українська література, поети, освіта, видавнича діяльність.

1920-ті роки увійшли в історію боротьби українського народу за власну свободу буремними та суперечливими подіями. Важливість наслідків того періоду годі й переоцінити. Україна опинилася у вкрай важкому становищі. З одного боку, доба Гетьманату 1918 р. відзначилася небувалим розквітом життя в усіх ланках культурно-мистецької та державницької сфери. З другого — Україна не могла подолати більшовицького тиску на всі галузі її державотворення, який пізніше спричинив до жахливих подій Голодомору, втягнення в Другу світову війну 1939—1945 рр., врешті, втрати державності й самоідентифікації українства, винищення еліти.

Спробуємо відтворити історичні події 1918 як року, що давав надії на значні перетворення, які, внаслідок зрадництва співвітчизників і підступної політики північного сусіда, призвели до тотальної руйнації Української національної ідеї, мови, українства загалом, ледь не втрати державності.

Проаналізуємо історію до і після зазначеного періоду — для того, щоб, як зазначалося, *засвоїти уроки*, оскільки суттєві прогалини минулого в цьому питанні яскраво виразні сьогодні. Рабський менталітет значної кількості мешканців України (передусім східних областей), позначений кількома факторами: протягом ХХ ст. за радянської системи відбувалася тотальна селекція населення Півдня та Сходу України — регіонів, в яких зосереджені головні індустріальна та сировинна бази України.

Опісля Жовтневого перевороту 1917 року розпочалася масова еміграція на Захід інтелігенції та підприємців, згодом — громадянська війна, яка не тільки завдала шкоди економіці та сільському господарству країни, а й підірвала традиційний уклад життя основного місцевого населення. Розкуркулення та депортація до Сибіру і Далекого Сходу найпрацеспроможнішого населення істотно послабили генофонд України. Але ще жорсткішими видалися для України 1930-ті роки: Голодомор, політичні репресії, які найбільше торкнулися національної української еліти. Під час індустріалізації 1930-х років з Росії та інших республік СРСР

до України лінули хвилі переселенців, серед яких було багато засуджених. Друга світова війна завдала найстрашніших ран українській землі — руїна та мільйони загиблих, скалічені долі десятків мільйонів. До цього слід додати повоєнні роки тотальної комуністичної пропаганди, перекручування української історії й посиленого формування комплексу "меншовартості" всього українського. Безперечно, наслідки цих подій відбилися на наступних поколіннях, які народилися в умовах "формування нової спільноти — так званих радянських людей".

Створення Української Держави 1918 р. було підготовлене попередніми етапами національної та соціальної боротьби. Від часів Гетьманства 1918 р. державність українська стала незаперечним фактом, визнаним світом [1, с. 112]. Сім з половиною місяців Української Держави більшість фахівців оцінюють як період соціального і громадського спокою [2, с. 5]. Водночас дослідники зауважують, що П. Скоропадський, та й сам Гетьманат, опинилися серед найбільш табуїзованих питань історії України ХХ ст., оповитих міфами, упередженнями або й відвертими фальсифікаціями... [3, с. 16].

Але загалом умови для творчої праці за часів Гетьманського режиму були сприятливими, відбувалося небувале доти піднесення українського культурного життя [4, с. 40].

Значною подією в суспільно-політичному житті українського народу було створення бібліотеки Академії наук України. Заходи з її заснування розпочалися ще 1917 р. за Центральної Ради: 2 (15) серпня 1918 р. ухвалено закон гетьманського уряду про утворення Національної бібліотеки в Києві як самостійної установи при ВУАН. На загальних зборах Академії наук було обрано Тимчасовий Комітет, який мав опікуватися створенням наукової бібліотеки. Його очолив перший президент АН України В. Вернадський, а до складу входили академіки А. Кримський, Д. Багалій, С. Єфремов та ін. В інструкції зазначено: "Мета Тимчасового Комітету: закласти на Україні велику книгозбірню всесвітнього типу, яка гуртувала б у собі все, що витворено людською думкою та знанням по всіх науках — таку

книгозбірню, щоб давала спроможу, не виїжджаючи з країни, познайомитися в якнайповнішій мірі із світовою літературою з усіх паростків людського знання, писаного геть усіма мовами. Бібліотека має своє завдання — закласти відділ Україніка, присвячений літературі про Україну та про український народ. У цім же відділі повинно згуртуватися все, що друкувалось будь-коли і будь-де українською мовою — повинна згуртуватися, незалежно від змісту і напрямку література, писана всіма мовами про історію українського народу, його фольклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови і т. ін. Разом із тим до відділу Україніка входить і все, що торкається території УРСР. Сюди вступає література про природу, побут, історію, економічні та соціальні умови закордонної Русі-України, Буковини, Русі-Угорської, Галичини, чи в їх сучасному, чи в їх минулому обсязі, так і тих країн Північної і Південної Америки, де порозкидалися суцільні осадки українців" [5, арк. 321].

Згідно зі Статутом, розробленим Тимчасовим Комітетом, бібліотека мала стати універсальною і охоплювати літературу з усіх наук, мистецтва, красного письменства, техніки, громадських і державних проблем [6, арк. 1]. Статут передбачав універсальну книгозбірню, завдання якої збирати, зберігати й пропонувати читачеві друковані видання та рукописні джерела з усіх галузей знань... На початку заснування в бібліотеці нараховувалося лише 600 книг [7, с. 46].

На першому етапі діяльності Тимчасовий Комітет зосередив увагу переважно на комплектуванні фондів. На кінець 1918 р. зібрання бібліотеки становило кілька сотень книжок, котрі було придбано коштом або отримано як дарунок. Із власниками приватних бібліотек домовлялися про купівлю колекцій. Особливу увагу приділяли фондам інкунабулів та стародрукованої української книги, рукописним матеріалам. Про бажання поповнити зібрання бібліотеки національними раритетами свідчила "Записка В. О. Кордта до Комісії для вироблення законопроекту про національну бібліотеку Української держави" від 9 липня 1918 р." [8, с. 76—79]. В. Кордт — історик і бібліограф, науковий співробітник Київської археографічної комісії (згодом — ВУАН), зазначав: "Відділ українських стародруків достойно доповнятиме собою відділ рукописів, який обхопить усі ті пам'ятки українського письменства аж до кінця XVII ст., які ще тепер пощастить позбирати" [9, с. 77]. Значний внесок у формування колекції стародруків зробили В. Вернадський, Д. Багалій, А. Кримський та ін.

У складних умовах післяреволюційних соціальних і національних катаклізмів нечисленний склад Тимчасового Комітету докладав великих зусиль для збереження цінних бібліотек, націоналізованих, приватних, старих державних установ та організацій, які долучалися до поповнення фонду Всенародної бібліотеки України.

Проблемні питання порушували на засіданні Тимчасового Комітету (протокол № 4 від 6 вересня 1918 р.) [10, арк. 5]: було визнано за необхідне звернутися з проханням до міністра народної освіти, щоб він розіслав до всіх гімназій та інших шкільних установ звернення про передачу непотрібних їм книг, рукописів та інших матеріалів національній бібліотеці... Також йшлося й про те, щоб зібрати відомості про київські монастирські та інші бібліотеки та мати їх описання. Секретар Комітету Є. Перфецький повідомив, що С. Русова хоче пожертвувати книги покійного чоловіка, О. Русова, серед яких є старі українські друки та цінні книги з історії Чехії та Сербії, які тоді зберігалися у Вінниці.

У політично нестабільних умовах громадянської війни багато бібліотек було пограбовано, спалено, зруйновано, загинуло. Докладні протоколи Тимчасового Комітету свідчать

про постійну копітку роботу його членів із розшукування та придбання для Національної бібліотеки цінних стародрукованих слов'янських раритетів.

2 травня 1919 р. згідно з постановою Тимчасового Комітету Національну бібліотеку перейменовано у Всенародну бібліотеку при Академії наук у м. Києві.

Вершиною діяльності уряду Гетьманату стало заснування 14 листопада 1918 р. Української академії наук, яку очолив В. Вернадський. Серед її фундаторів також були С. Єфремов, А. Кримський, В. Науменко та інші видатні представники української науки. Ініціатором й організатором створення Академії був відомий громадський і культурно-освітній діяч М. Василенко, міністр освіти в гетьманському уряді.

Глибоке розуміння ідеї організації Академії виявив гетьман П. Скоропадський. Він постійно цікавився роботою авторитетної комісії, що готувала матеріали до створення закладу, надавав допомогу в розв'язанні фінансових проблем.

Записи зі щоденника В. Вернадського за 1918 р. дають уявлення про значну підготовчу роботу зі створення Академії наук, яку він провадив, організовуючи зустрічі та обговорення навчальних проблем із відомими вченими В. Модзалевським, О. Левицьким, В. Іконниковим, М. Василенком, Д. Багалієм та ін. Зокрема, 12 травня 1918 р. В. Вернадський занотував: "Все більше вдумуюся в створення великого наукового центру у Києві, скориставшись сприятливою політичною кон'юктурою..." [11, арк. 21 зв]. Для цього він прагнув зібрати якомога більше однодумців, видатних учених з усіх міст і регіонів України. Для В. Вернадського надзвичайно важливо було залучити і першого Президента УНР М. Грушевського, який перебував в опалі, але був активним ініціатором створення Академії. Про це свідчать спогади одного з міністрів гетьманського уряду Д. Дорошенка: "Кола, що ближче були заняті справою організації Академії наук, дуже хотіли бачити першим її Президентом проф. М. Грушевського. На це була повна згода з боку Гетьмана. Але проф. Грушевський категорично зрікся, не бажаючи дістати призначення з рук Гетьмана" [12, с. 360].

17 вересня 1918 р. Комісія завершила роботу. Було підготовлено проекти основних документів, необхідних для ухвалення урядових рішень: "Законопроект про створення Української Академії наук у Києві", "Проект статуту Української Академії наук у Києві", "Проект штатів Української Академії наук у Києві", "Проект обрахунку витрат Академії наук у Києві на 1 жовтня 1918 р. і до 1 січня 1919 р.". Також розроблено пояснювальні записки про потребу першочергового створення окремих установ при Академії. 14 листопада 1918 р. гетьман затвердив ухвалений Радою міністрів Української Держави "Закон про заснування Української Академії наук".

"Гетьманська Україна представляла величезний і багатющий плацдарм, підтримуючи здорове українство" [13, с. 183]. Гетьманування П. Скоропадського було "наскрізь реставраційною добою... Влада намагалася перевести реставрацію в усіх площинах народного життя на Україні, починаючи з політичної та соціальної, і кінчаючи національною та державною" [14, с. 117]. Особливо вражають досягнення уряду у створенні системи освітніх закладів.

17 вересня 1918 р. Український народний університет у Києві реорганізовано в Київський державний український університет. Заходами місцевої "Просвіти", за допомогою проф. Харківського університету Д. Багалія, М. Сумцова та ін. в Полтаві було засновано Український історико-філологічний факультет. У Київському, Харківському та Одеському університетах у числі кафедр українознавства відкрито кафедри історії України.

22 жовтня 1918 р. офіційно розпочав роботу Кам'янець-Подільський державний університет, організований І. Огієнком, що був і його ректором.

Генеральний секретаріат освіти, яким керував І. Стещенко, вживав енергійних заходів для переведення шкіл на українську мову навчання. В різних містах України було створено понад 150 нових українських гімназій, у тому числі в сільських районах. На рівні початкової школи випущено кілька мільйонів примірників україномовних підручників.

5 листопада створено Державну археологічну комісію, Державний архів. Відродження української державності розкрило широкі перспективи для розвитку культури, преси, книгодрукування. Полтавську губернську вчену архівну комісію реорганізовано в Українське наукове товариство дослідження й охорони пам'яток старовини й мистецтва на Полтавщині.

На той рік припадає піднесення театрального життя й формування нового українського театру. В Києві діяло три театри: Державний драматичний театр, Державний народний театр і "Молодий театр". Режисери Державного драматичного театру — Б. Кривецький та О. Загаров, серед акторів — Г. Борисоглібська, І. Замичковський, Ф. Левицький та ін. Державний народний театр у Києві давав вистави у сезоні 1918—1919 рр. під керівництвом П. Саксаганського за участю М. Заньковецької, Л. Ліницької та ін. "Молодий театр" засновано 1916 р. під назвою "Студія". До акторсько-режисерського складу, окрім керівника Л. Курбаса, входили актори С. Боднарчук, О. Ватуля, Ф. Лопатинський та ін.

Роки відновлення української державності стали періодом активних заходів щодо організації музичного життя. 1918 р. створено Республіканську капелу під керівництвом О. Кошиця, з якою він згодом відбув у концертну подорож Західною Європою й Америкою. Світова громадськість схвально сприйняла виступи наших співвітчизників.

У 1918 р. Музично-драматичну школу М. Лисенка перетворено на Державний музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка. На той час це була єдина музично-драматична школа в Центральній та Східній Україні, яка дала світові багато видатних діячів української музичної і театральної культури.

Переживало період інтенсивного розвитку українське образотворче мистецтво. Цьому сприяла творча і педагогічна діяльність О. Мурашка, М. Самокиша, В. Кричевського, Ф. Кричевського, останній 1918 р. став ректором Української державної академії мистецтв, створеної 5 листопада.

Період Гетьманської держави був і добою бурхливого, часом яскравого літературно-мистецького життя, що відзначалося спонтанністю і строкатістю.

Письменництво України "розкололося" на тих, хто підтримував гетьманський режим, і тих, хто поїхав шукати щастя за межами Вітчизни. Поети старшого покоління — М. Вороний, О. Олесь, С. Черкасенко, В. Самійленко, що зустріли Лютневу революцію під гаслами національного визволення, не прийняли Жовтневу революцію, не прийняли і уряд П. Скоропадського. В. Самійленко у вірші "Статут фахівців", опублікований у газеті "Нова Рада" (1918. — № 177. — 2 жовт.) із сарказмом зазначав про опозиційні щодо гетьманщини настрої. В. Самійленко, як свідчить цей вірш, побачив у політиці П. Скоропадського загрозу відродження шовінізму в Україні, продовження русифікаторства. Зокрема, акцентовано на засиллі різноманітних відомств спеціалістами ("фахівцями") із Росії, що супроводжувалося витісненням національних кадрів, обов'язковим впровадженням російської мови в діловодство та сферу побуту. О. Олесь також із недовіря ставився до гетьманської політики. В його віршах "1918 рік", "Хоч в грудях повно почуття" відбито складність ситуації, в якій тоді опинилася Україна.

Картина суперечливого літературного процесу доби Гетьманату швидко змінювалася. Літератори зосереджувалися навколо своїх переважно недовготривалих часописів та альманахів. 1918-й був роком розквіту українського символізму. В Києві представники цієї течії створили осередок "Біла студія" за участю поетів Я. Савченка, П. Савченка, К. Поліщука, П. Тичини, О. Слісаренка, В. Кобилянського, М. Семенка, театральних діячів Л. Курбаса, М. Терещенка, художника А. Петрицького. У 1918 р. у видавництві товариства "Грунт" група символістів випустила "Літературно-критичний альманах", редактором якого був Я. Савченко. У виданні надруковано повний цикл поезій "Енгармонійне" П. Тичини, вміщено "Театральний лист" Л. Курбаса — своєрідну програму діяльності "Молодого театру", опубліковано поезії Я. Савченка, Д. Загула, П. Савченка, О. Слісаренка та ін. "Київ став столицею нової європейської держави", і тут прокидається європейська "кав'ярняна" культура. Молоді українські поети й літератори снідають і обідають в одній кав'ярні з міністрами й урядовцями Центральної Ради. Одні організують державність, другі — суспільну опінію..." [15, с. 60].

У 1918—1920 рр. у Києві сформувалася група неокласиків, що становила певну суспільно-політичну силу. До неї входили талановиті письменники М. Зеров, М. Рильський, О. Бургардт (Ю. Клен), П. Филипович, М. Драй-Хмара. Естетичною платформою, яка їх об'єднувала, була любов до слова, чіткої форми, великої спадщини світової літератури. У Харкові (1918) літератори лівої партійної орієнтації утворили "Цех каменярів" (пізніше частина її ввійшла до Літературного комітету при Відділенні мистецтв Радянського уряду).

Той рік був і періодом яскравого літературно-мистецького вияву окремих митців. Навесні 1918 р. вийшла перша книжка віршів П. Тичини "Сонячні кларнети", яку схвально зустріла критика. Визначним явищем поетичного року була друга книжка віршів М. Рильського "Під осінніми зорями" та поема-ідилія "На узліссі". У видавництві "Сяйво" 1918 р. вийшли книжки "З зелених гір" Д. Загула, "Світотінь" В. Ярошенка, в Житомирі — "Поезії" Я. Савченка тощо. "Хоча розвиток літератури й мистецтва йде за своїми специфічними законами, та все-таки революційні події 1917—1919 рр. кардинально вплинули на культурний розвиток українського народу. Правда, в цей крутий в історичному розвої національної культури поворот, розпочатий у кінці XIX — на початку XX ст., творилася могутня основа, на якій вибудовувався, всупереч Валуєвським та Емським заборонам і обмеженням, Храм української національної культури. Та чи уявляємо ми той обсяг роботи, який здійснили українські культурні й наукові діячі на переломі XX ст.? Переконані, що — ні, бо не може скластися цілісна картина культурного процесу, якщо роль одних извеличувати, а інших — зменшувати, а то й взагалі ігнорувати" [16, с. 26].

Значними були успіхи української преси та книгодрукування. Якщо впродовж 1917 р. створено 78 видавництв, то 1918 р. їх налічувалося вже 104: приватні, кооперативні, при "Просвітах" і громадських організаціях. Серед них: "Час", "Вік", "Дзвін", "Криниця", "Вернигора", "Сяйво", "Друкар", "Союз" (Харків), "Сіач" (Черкаси), "Промінь" (Сміла), "Народний стяг" (Одеса). Характерно, що видавничі осередки виникали по всій Україні. 1918 р. у Києві їх було 40, у Катеринославі — 6, в Одесі — 5. Навіть при Кубанському центрі в Катеринодарі діяло українське видавництво. 1918 р. створено "Український видавничий кооперативний союз" (Книгоспілка), "Дніпросоюз", "Українську школу". 1918 р. видано 101 книгу для дітей, а за 1918—1920 рр. — 559 назв, переважно творів українських письменників. Наклад становив 496,2 тис. пр., з них 256 прозових творів, 89 — драматичних, 171 — поетичний, 27 — усної

народної творчості. Виходили також твори зарубіжної класичної та сучасної літератури; 1918 р. надруковано 1084 книги українською мовою.

Активізувалася українська преса: газети виходили не лише в губернських центрах, а і в повітових осередках. Із культурологічних і літературно-мистецьких видань виокремимо кварталник історії, літератури, культури й мистецтва "Наше минуле" (Київ, 1918—1919 рр.) за редакцією В. Королева-Старого, пізніше — М. Зерова; "Літературно-критичний альманах" (1918), "Шлях" (1917—1918) за редакцією М. Шаповала й О. Мицюка. Якщо в 1917 р. в Україні виходило 106 друкованих видань, то в 1918 р. — 212. Першим спеціалізованим часописом української критики та бібліографії був "Книгар": Літопис українського письменства (1917—1919) за ред. В. Королева-Старого й М. Зерова.

Упродовж року в журналі активно співпрацювали С. Єфремов, С. Петлюра, В. Модзалевський, Д. Дорошенко, Л. Старицька-Черняхівська, К. Широцький та ін. Тематика публікацій — різноманітна, у "Книгарі" оперативно уміщували кваліфіковані огляди книжкової продукції за 1917 р. (якщо 1917 р. до редакції було надіслано 358 українських видань, то за 9 місяців 1918 р. їхня кількість сягнула 883). Низку публікацій було присвячено Т. Шевченкові, Г. Квітці-Основ'яненку, Марку Вовчку, О. Кобилянській, І. Нечую-Левицькому. В. Модзалевський оприлюднив статтю "З історії книги на Україні" (№ 5), а К. Широцький — "Церковні стародруки" (про маргіналії та власницькі нотатки на полях книг), в якій з професійною майстерністю розглянув важливість стародрукованих раритетів, їхню цінність для суспільства. У передмові від редколегії до останнього номера за 1918 р. (ч. 16) зазначено: "Тепер, коли підходить момент для загального миру... ми хочемо вірити, що невикористана духовна сила України виявить всю свою енергію на утворення своїх національних скарбів... Ми віримо, що тільки високо поставлена культура національна, може, навіть більш, як дипломатичні хитрування, виведе народ на певний шлях до щастя і зміцнить головні підвалини державного життя України" [17, с. 938].

Друкувалися також матеріали про літературні новини, зарубіжні видання тощо. У березні 1918 р. було створене найстаріше Державне інформаційне агентство України, відоме в різні періоди історії під назвами УкТА, БУП, УКРОСТА, РАТАУ, Укрінформ.

Отже, за сім з половиною місяців Гетьманщина досягла таких здобутків у галузі культури, про які мріяли багато поколінь української інтелігенції. "З точки зору розвитку української державності ці сім із половиною місяців можна охарактеризувати як справжній розквіт. Україна вповнено виходила на міжнародну арену, поживалося ділове життя, українські гроші набули стабільності, особливо багато зрушень відбулося у національно-культурній галузі..." [18, с. 226]. Проводилося "виховання української людності на кращих стародавніх традиціях гетьманства і козацтва" [19, с. 319]. Але це не був гармонійний процес: "...все проходило на тлі постійних заворушень, страйків, повстань, терористичних актів, що їх організували національно-соціалістичні, пробільшовицькі та російські кола" [20, с. 226].

"Переломним для долі Української держави і П. Скоропадського стало, зокрема, повстання, очолене лідерами українських соціалістів В. Винниченком та С. Петлюрою, які проголосили новий уряд Української Народної Республіки, відомий під назвою Директорії" [21, с. 8].

14 грудня 1918 р. внаслідок захоплення Києва військами Директорії Рада міністрів Української Держави ухвалила постанову про складання повноважень та передачу їх Директорії.

У Четвертому Універсалі, що його 25 січня прийняла Центральна Рада, революційний парламент України, були такі урочисті й пам'ятні слова: "Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною Вільною Суверенною Державою Українського Народу". В. Винниченко, один із провідних членів Ради й Голова першого автономного Українського Уряду (Генерального Секретаріату), зазначав у спогадах: "Воістину, ми за тих часів були Богами, які бралися з нічого творити цілий новий світ" [23, с. 258].

Сьогодні *засвоїти уроки* того періоду достеменно важливо, оскільки допоки Україна не відновить власної істинної історії (оскільки наявно багато нав'язаних ззовні спекуляцій), вона не зможе стати рівноправною державою серед світових лідерів. Для цього потрібно зробити перехід до нового етапу трансформації застарілої свідомості українського суспільства. Вкрай важливо сформувати власну ідеологію, побудовану на власній символічній мові, відтвореній на власних глибинних тисячолітніх традиціях.

Список використаної літератури

1. Гетьман Павло Скоропадський. Спомини. — Київ : Україна 1992. — С. 112.
2. Папакін Г. В. Гетьман Павло Скоропадський: Штрихи до портрета // Там само. — С. 5.
3. Пеленський Я. Передмова: Спогади гетьмана Павла Скоропадського. Кінець 1917 — грудень 1918 // П. Скоропадський. Спогади. — Київ—Філадельфія, 1995. — С. 15.
4. Юридична наука і освіта на Україні / Авт. кол.: Шемшученко Ю. С., Усенко І. Б., Бабій Б. М. та ін. — Київ, 1992. — С. 40.
5. Архів НБУВ. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 321.
6. Архів НБУВ. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 1.
7. Сенченко Н. І. Библиотеки и компьютеры / Н. И. Сенченко. — Киев : Наукова думка, 1990. — С. 46.
8. Історія Академії наук України, 1918—1923 : док. і матеріали / АН України; упоряд. : В. Г. Шмельов, В. А. Кучмаренко, О. Г. Луговський [та ін.]. — Київ : Наук. думка, 1993. — С. 76—79.
9. Там само. — С. 77.
10. Архів НБУВ. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 5.
11. Архів НБУВ. — Ф. 260. — Спр. 758. — Прк. 21 зв.
12. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914—1920) : В 4 ч. / Д. Дорошенко. — Мюнхен : Українське видавництво, 1969. — С. 360.
13. Скоропадський П. Воспоминання: Конец 1917 г. по декабрь 1918 г. // Скоропадський П. Спогади. — Київ—Філадельфія, 1995. — С. 183.
14. Українська література. — Берлін, 1943. — С. 117.
15. Коряк В. Етапи // Лейтес Я., Яшек М. Десять років української літератури: 1917—1927 : Т. 2. — Харків, 1930. — С. 60.
16. Жулинський М. "Щоб повстали в безсмертній міті..." // Репресоване відродження / Упоряд. О. І. Сидоренко, Д. В. Табачник. — Київ : Україна, 1993. — С. 26.
17. [Від редколегії]: Передмова // Книгар. — 1918. — Ч. 16. — С. 938.
18. Усенко І. Скоропадський Павло Петрович // Світова та вітчизняна етно-державницька думка: У персоналіях. — Київ—Донецьк, 1997. — С. 226.
19. Мироненко О. Гетьманський уряд Скоропадського // Етнонаціональний розвиток України: Терміни, визначення, персоналії. — Київ, 1993. — С. 319.
20. Усенко І. Скоропадський Павло Петрович // Вказ. пр. — С. 226.
21. Шовкопляс І. Гетьман усієї України і козацьких військ Павло Скоропадський // Гетьман Павло Скоропадський: 1873—1945: Матеріали до біобібліографії. — Київ, 1996. — С. 8.
22. Биковський Л. Життєпис: 1976 // Лев Биковський. У службах українській книжці / Упор.: Л. Р. Винар, Я. Д. Ісаєвич. — Львів—Нью-Йорк, 1997. — С. 223.
23. Винниченко В. Відродження нації. — Київ—Відень, 1920. — Т. I. — С. 258.
24. Рева Л. Реліз літературної біографіки сучасної України // Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie. — Łódź, 2015. — № 3 (11) / 2015. Wrzesień. — 384. — [С. 251—257].

25. Reva L. Release of literary biography of modern Ukraine // Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie. — Łódź, 2015. — № 3 (11) / 2015. Wrzesień. — 384. — [С. 258—264].
26. Reva L. Бібліографічні джерела української літературної біографіки : інтегратор історико-культурної спадщини України // Видання "Науковці та освітяни України" : Перше вид. — Київ : Галактика, 2015. — 306 с. — [С. 288—290].
27. Reva L. Молитва за Україну: Майдан — Гібридна війна. Героїка особистості в літературній біографії // Науково-інформаційний вісник АН ВО України. — 2016. — № 1 (96). — Січень—берез. — С. 101—117.

В статті розглянуті аспекти культурної революції після подій Першої світової війни. Всплеск видавничої діяльності та расцвет української літератури не змогли протистояти діям ворожих сил після епохи Гетьманата. В результаті подривної діяльності комуністических і других руйнівних елементів Україна втратила державність майже на століття. Неспокійний 1918 рік, породивший немало позитивних перетворень в культурно-просвітельних процесах України, все же не став тем історическим поворотом, який сприяв би зародженню нового

Українського державства, а вместо этого привел к катастрофическим последствиям и искоренению украинской элиты. Анализируя события начала XX в., автор стремится предупредить от повторения ошибок, поскольку ситуация напоминает события сегодняшних дней.

In article are contemplated the questions of general position by cultural revolution after the facts of the first World War. The splashing of editions action and blowing of Ukrainian literature are cannot to oppose one's self insolent actions by enemy's powers after epoch Get'manat. As result of blow up activity of kommunistes and other ruinous elements Ukrainian to mislay her state power into almost century. Un-quiet 1918 year, which bring into the world many positive reformatons in cultural and educational process in Ukrainian generally not stay this historical turning which contributed to delivery of new Ukrainian. But to be obsequious into terribly latest events and destructions of Ukrainian elita. The author strove to bring him to reason upon example of period 1914—1918 years to prevent from repetition mistakes, that's why situation of beginning XX century to remind to arise events of events to day.

Надійшла до редакції 11 серпня 2016 року

УДК 378:050.481](477)"1922/1926"

Сніжана Тарнавська,
кандидат історических наук,
завідувач сектору джерелознавства, бібліографії
та біографістики ДНІПУ ім. В. О. Сухомлинського

Робітничі факультети УСРР як історико-педагогічна проблема на сторінках часопису "Путь просвещения" (1922—1926 рр.)

У статті на основі матеріалів часопису "Путь просвещения" розкрито історико-педагогічні особливості становлення та розвитку робітнических факультетів УСРР. З'ясовано передумови їхнього створення, визначено завдання, висвітлено динаміку змін у мережі робітфаків, розглянуто організацію навчально-виховного процесу, проаналізовано кількісний, національний, соціальний і партійний склад студентського колективу, відображено матеріально-побутові умови життя робітфаківців.

Ключові слова: вища школа, робітничі факультети, підготовчі курси, система вступу, навчальні плани, методи викладання, перевірка знань, гуртки, матеріальне становище, УСРР.

Важливим чинником успішного розвитку держави є ефективна, конкурентоспроможна система вищої освіти. Українська вища школа нині проходить шлях модернізації та наближення до європейських стандартів. У процесі здійснення реформ важливо не лише орієнтуватися на світові досягнення, а й враховувати вітчизняний історичний досвід, що дасть змогу уникнути аналогічних помилок і використати позитивні результати. У контексті викладеного докладніше розглянемо аспекти освітньої політики УСРР 1920-х рр., коли формувалася нова система підготовки студентів, зокрема й у вищій школі. Для зміцнення позицій радянської влади керівники відповідних структур дбали, аби переважну кількість учнів вишів становили представники пролетаріату та селянства. Важливу роль у цьому процесі відіграли так звані робітничі факультети (робітфаки).

Різноманітні аспекти організації та діяльності робітнических факультетів в УСРР досліджували В. Даниленко, Л. Шепель, М. Мірошніченко, В. Липинський, О. Лаврут, В. Прилуцький, Л. Сігаєва, В. Ніколаєнко, М. Алешенко та ін.

У роботах розглянуто широкий спектр питань і опрацьовано значну джерельну базу, однак не приділено уваги профільним періодичним виданням того часу, аналіз яких, на нашу думку, актуалізує вивчення історії вітчизняної вищої школи, сприяє формуванню цілісної картини її розвитку.

У запропонованій статті використано матеріали часопису "Путь просвещения" за 1922—1926 рр., що зберігаються у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені О. В. Сухомлинського. Журнал був друкованим органом Народного комісаріату освіти (НКО) УСРР. Виходив від 1922 р. під назвою "Путь просвещения", а з № 2 за 1926 р. — "Шлях освіти". У період 1922—1927 рр. головним редактором часопису був заступник наркома освіти Я. Ряппо. Незважаючи на провадну позицію й ідеологічне забарвлення, матеріали видання дають змогу сформувати уявлення про тогочасні освітні процеси й суспільно-політичні настрої та інтерпретувати ці відомості з сучасного погляду.

Мета статті — на основі матеріалів часопису "Путь просвещения" розкрито історико-педагогічні особливості